

ЗМІСТ

Передмова	4
Розділ I. Історія історіографії у локальному вимірі: становлення проблемного поля	15
Розділ II. Зародження та розвиток історіографічного знання в Харківському університеті першої половини XIX ст.	
<i>Передумови зародження історіографічного знання та роль у цьому процесі неісторичних навчальних дисциплін</i>	38
<i>Характер історіографічних сюжетів та їхнє місце у процесі викладання історичних курсів у перій половині XIX ст.</i>	55
<i>Сутність історіографічних поглядів професорів-істориків першої половини XIX ст.</i>	70
Розділ III. Історія історичної науки в Харківському університеті в 1850–1870-ті рр.: викладання та дослідження	
<i>Зростання професійного самоусвідомлення університетських істориків</i>	81
<i>Історіографічні компоненти в лекційних курсах професорів-істориків Харківського університету 1850–1870-х рр.</i>	94
<i>Варіанти історіографічних траєкторій у наукових працях істориків Харківського університету</i>	108
Розділ IV. Становлення історіографії як самостійної навчальної та наукової дисципліни у Харківському університеті (1880–1910-ті рр.)	
<i>Історіографічне знання у професійній культурі істориків 1880–1910-х рр.</i>	129
<i>Дидактичний образ історіографії у 1880–1910-х рр.</i>	147
<i>Історіографічні дослідження В. П. Бузескула та Д. І. Багалія</i>	168
Висновки	199
Список використаних джерел та літератури	207
Список умовних скорочень	251

Присвячується

50-річчю кафедри історіографії,
джерелознавства та археології
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна та Моему Вчителеві
Сергію Івановичу Посохову

ПЕРЕДМОВА

Стан сучасної історіографічної науки в Україні характеризується частіше у термінах «кризи росту». Сьогодні відбувається не стільки розширення, скільки переосмислення предмету історіографічних студій, активні процеси оновлення теоретичних основ науки. При цьому ситуацію ускладнює відмінність вітчизняної дисциплінарної традиції від варіанту розвитку історіографічного знання як частини інтелектуальної історії у рамках західної науки. Намагання запозичити західний досвід почасти вступає в протиріччя з тими напрацюваннями, які маємо на власному ґрунті. До того ж західний варіант більше відповідає популярному сьогодні міждисциплінарному принципу організації досліджень. Відтак, наукові студії, що ставлять за мету осмислення поступу історіографії та її дисциплінарних традицій, можна розглядати як важливу передумову налагодження продуктивного діалогу між вітчизняними та західними вченими, а також як основу для вироблення нового образу історіографії та обговорення стратегій її «дисциплінарного» розвитку¹.

Перші такого роду спроби дослідження дисциплінарної історії історіографії в Україні вже були здійснені Т. М. Поповою на прикладі Новоросійського університету (який був створений у 1864 р.). Розгляд же становлення історіографії в стінах одного з найстаріших на теренах Східної Європи Харківського університету (створеного у 1804 р.) є перспективним як з точки зору пізнання регіональних особливостей дисциплінації історіографії, так і завдяки можливості простежити розвиток історіографічного знання в умовах різних культурно-історичних епох. Можна стверджувати, що саме міцна та тривала традиція історіографічних досліджень в Харківському університеті сприяла заснуванню тут першої кафедри історіографії

¹ Попова Т. Н. Историография в лицах, проблемах, дисциплинах: Из истории Новороссийского университета / Т. Н. Попова. – Одесса: Астропринт, 2007. – 536 с.

в Україні (1964 р.). До того ж дослідження розвитку історіографічного знання в окремому університеті надає можливість не тільки провести верифікацію загальних концепцій генезису історіографії, але і потенційно надає основу для проведення компаративних історіографічних досліджень, які на сьогодні вважаються одним із перспективних напрямків розвитку історіографічних студій.

Предметом дослідження є багатофакторний процес становлення та розвитку історіографії як наукової та навчальної дисципліни в імператорському Харківському університеті.

Методологічну основу даного дослідження складають підходи, які вироблені в рамках наукознавства та інтелектуальної історії. Дисциплінарна історія націлює на аналіз розвитку історіографії як навчальної та наукової дисципліни, яка одночасно виступає важливим показником стану системи професійного навчання та критерієм рівня наукових досліджень. Основну увагу дисциплінарний підхід зосереджує на процесах розбудови інституційних основ. Для комплексного пізнання логіки дисциплінації історіографії доречним є використання категорії «історико-історіографічний процес». Між іншим, такий процес розуміють як послідовну зміну історіографічних ситуацій, тобто «станів історіографічної науки». Ці історіографічні ситуації, в свою чергу, характеризуються синхронізацією факторів розвитку (як «зовнішніх», так і «внутрішніх») та певних комплексів історіографічного процесу, які визначаються такими концептами, як «когнітивна система», «система інфраструктури» та «соціокультурна система»². Саме ступінь когерентності різноманітних компонентів надає характеристику певній стадії (ситуації) історико-історіографічного процесу. При цьому увага до специфічної «розстановки сил» усередині окремої історіографічної ситуації надає можливість не тільки охарактеризувати певний етап історіографічного процесу, але й зрозуміти особливості протікання процесу інституціоналізації історіографії від однієї історіографічної ситуації до іншої.

Етапи дисциплінації, які виділені в монографії, можна вважати темпоральним виміром цих історіографічних ситуацій. У свою чергу, параграфи в розділах роботи структуровані згідно з принципом розгляду окремих компонентів історіографічного процесу.

При дослідженні ранніх стадій дисциплінації наукознавчі підходи доречно доповнити культурно-антропологічними, які

² Попова Т. Н. Историография в лицах, проблемах, дисциплинах: Из истории Новороссийского университета / Т. Н. Попова. – Одесса: Астропринт, 2007. – 536 с.

пропонує сучасна інтелектуальна історія. Саме такі підходи надають можливість пізнати як інституціональні структури співвідносилися зі світом людини науки, а також уявити науку як культурну практику, що продукує не тільки нове знання, але і систему цінностей. Культурно-антропологічна перспектива передбачає перенесення дослідницького інтересу з інституціональних аспектів на процедури самоідентифікації та взаємозв'язання вчених відносно нової галузі знань. У центрі уваги постають проблеми формування образу науки, «визрівання» нової предметної сфери у системі професійної культури істориків, а також налагодження комунікативних практик. Завдяки цьому підходу періодизація процесу дисциплінації історіографії верифікується образами історіографії, які формувалися у науковому співтоваристві та видозмінювалися від одного покоління вчених до іншого. Таким чином, для нашого дослідження важливими є й такі категорії, як «наукове співтовариство історіографів», «історіографічна рефлексія», «професійна культура» та ін.

Здійснюючи дослідження, ми намагалися пізнати кожне історіографічне явище у контексті часу його побутування. Хоча основна мета дослідження була зумовлена пошуком ознак дисциплінації історіографії, тобто поступового процесу ускладнення та удосконалення форм так званої «зовнішньої» рефлексії, проте не відкидалася й варіанти «внутрішньої» рефлексії, які дещо суперечили основній тенденції.

При аналізі історіографічного матеріалу використовувалися історико-ретроспективний метод, який дозволив простежити формування певних ознак процесу дисциплінації історіографії (інституціональних ознак). За допомогою історико-типологічного методу вдалося упорядкувати сутнісні ознаки історіографічних репрезентацій істориків Харківського університету, та запропонувати типологізацію історіографічних праць дореволюційних істориків Харківського університету на основі розуміння ними функціонального призначення історіографічних репрезентацій. Застосування компаративного методу дозволило здійснити порівняння розвитку історіографії (перш за все як навчальної дисципліни) у Харківському університеті з її розвитком у інших університетах Російської імперії, що сприяло розумінню особливостей протікання процесу дисциплінації історіографії та його обумовленості традиціями формування історичної освіти та науки, а також особливостями функціонування наукових шкіл в рамках певного університету та

специфічними корпоративними цінностями, до яких безперечно відноситься усвідомлення відповідальності за професійний рівень науки та освіти.

Таким чином, застосування підходів наукознавства та інтелектуальної історії при дослідженні розвитку історіографії як наукової та навчальної дисципліни в рамках окремого університету надало можливість не тільки чітко визначити конкретні прояви дисциплінації історіографії та назвати провідні фігури цього процесу, але і з'ясувати схолярні аспекти тягlosti історико-історіографічного процесу та дослідити внутрішню логіку його розвитку в надрах університетської освіти та науки, яка обумовлювалася як рівнем розвитку історичного знання, так і складним процесом професіоналізації історичної освіти, етичними та функціональними потребами становлення професійного наукового співтовариства.

Джерела та література. Використані в роботі джерела можна розподілити на декілька груп.

Наукові та навчальні праці. До цієї групи джерел ми віднесли всі праці істориків Харківського університету, що мають історико-науковий, рефлексивний характер безвідносно від жанру та особливостей сприйняття їх сучасниками. Враховуючи цільове призначення, ми відокремили наукові праці (до яких віднесли дисертації, монографії, рецензії, історіографічні та бібліографічні огляди, промови на університетських актах) від робіт, які були призначені для використання у навчальному процесі (посібники з історіографічних курсів, літографовані курси лекцій, тексти вступних лекцій історіографічного характеру). Перші надали можливість дослідити особливості розвитку історіографічних знань та вдосконалення історіографічного аналізу, а також реконструювати розуміння істориками Харківського університету мети та функцій історіографічних досліджень, другі – з'ясувати змістовне наповнення історіографічних курсів та простежити еволюцію процесу викладання історіографії в ході усвідомлення професорами значення історіографічних дисциплін в системі професійної історичної освіти. Розділення на такі підгрупи має умовний характер, оскільки джерела другої групи (особливо вступні лекції та узагальнюючі історіографічні курси) можуть розглядатися також в якості певних історіографічних репрезентацій, що відображають рівень та концептуальні особливості історіографічних знань, а, наприклад, промови на університетських актах використовувалися і в ході навчального процесу.

Основні джерела цієї групи опубліковані, виключення становлять тільки рукописні конспекти історіографічних курсів, які зберігаються, як правило, в особистих фондах істориків та рукописних фондах бібліотек. Зокрема, автором були опрацьовані фонди Центрального державного історичного архіву (м. Київ), Санкт-Петербурзького філіалу Архіву Російської Академії наук, Російського державного історичного архіву, Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського Національної Академії наук України, Відділу книжкових пам'яток, цінних видань та рукописів Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету.

Законодавчі акти. До цієї групи джерел відносяться перш за все університетські статuti, положення, розпорядження Міністерства народної освіти, які визначали умови та напрямки розвитку університетської освіти та науки, формували професійні вимоги до кандидатів на університетські викладацькі посади, визначали темпи розбудови професійної історичної освіти та її складових. У переважній більшості ці джерела були опубліковані у збірках законів та розпоряджень.

Діловодна документація. В ході здійснення дослідження були використані перш за все протоколи та звіти Ради Харківського університету, навчальні плани університету, опубліковані у вигляді щорічних «Обзорів преподавания предметов», звіти викладачів щодо прочитаних лекцій, які надсилалися до Міністерства народної освіти та зберігаються тепер у Російському державному історичному архіві, а також навчальні програми окремих дисциплін. Ці джерела надають можливість усвідомити особливості розвитку професійної історичної освіти та зростання питомої ваги і різноманіття історіографічних дисциплін у структурі історичного навчання, а також свідчать про способи презентації змістовного наповнення цих курсів перед Міністерством народної освіти.

Джерела особового походження. Ця група джерел значно збагачує наші уявлення про академічну повсякденність, а також надає можливість зазирнути у «внутрішній світ» людини минулого. До цієї групи в першу чергу відносяться спогади як самих викладачів університету, так і його вихованців. Зокрема, йдеться про ті сторінки, де міститься інформація про способи ознайомлення слухачів із історією історичного знання та їх оцінку безпосередніми учасниками навчального процесу, а також автобіографії істориків, які містять відомості щодо першого зацікавлення історіографічною проблематикою та усвідомлення

її як частини власної наукової творчості. Особливу цінність для дослідження мали епістолярні джерела, які надали цікаві відомості про мотиви та обставини написання окремих історіографічних творів, сприяють тих чи інших історіографічних звичаї, а головне – дозволили з'ясувати особливості формування комунікативного поля та неформальних співтовариств історіографів.

За наявності широкої джерельної бази треба зазначити, що проблема становлення та розвитку історіографії у імператорському Харківському університеті фактично не була предметом спеціального розгляду. Разом із тим, кількість праць у яких йдеться про ті чи інші аспекти цього процесу, величезна. Складність завдання у даному випадку обумовлюється і специфікою дослідження, націленого не тільки на фіксацію процесів, але і на з'ясування механізмів функціонування історіографічного знання. Досліджуючи становлення історії історіографії у локальному вимірї, важливо зафіксувати не лише авторів-конструкторів тих концепцій та підходів, що знаменували нові обрії дисциплінації, але й охарактеризувати певні інтелектуальні осередки, де відбувалися складні комунікативні процеси, які мали безпосередній вплив на засвоєння зазначених новацій. Серед таких осередків особливу роль відігравали університети.

За проблемно-тематичним принципом літературу можна поділити на декілька груп. До першої групи відносимо праці теоретичного характеру:

а) загальні історико-історіографічні дослідження, які розкривають логіку та основні теоретичні аспекти розвитку історіографічних знань та презентують основні підходи, на основі яких й ґрунтується методологія даної роботи;

б) праці, у яких розглядається розвиток історичного знання, формування інтелектуальних спільнот на східно-європейському

¹ Киреева Р. А. Изучение отечественной историографии в дореволюционной России (с середины XIX века до 1917 г.) / Р. А. Киреева. – М.: Наука, 1983. – 209 с.; Колесник И. И. Историографическая мысль в России: от Татищева до Карамзина / И. И. Колесник. – Днепропетровск: Изд-во Днепр. ун-та, 1993. – 208 с.; Попова Т. Н. Историография в лицах, проблемах, дисциплинах: Из истории Новороссийского университета / Т. Н. Попова. – Одесса: Астропринт, 2007. – 536 с.; Корзун В. П. Образы исторической науки на рубеже XIX–XX вв. (анализ отечественных историографических концепций) / В. П. Корзун. – Омск: Екатеринбург: Изд-во Уральск. ун-та, 2000. – 226 с.; Репина Л. П. Историко-историографическое исследование в контексте современной интеллектуальной культуры / Л. П. Репина // История и истерики в пространстве национальной и мировой культуры XVIII–XXI вв.: сб. ст. – Челябинск, 2011. – С. 21–35. т. IV.

просторі⁴, а також виокремлюються певні історико-культурні періоди, що надає можливість реконструювати гносеологічні передумови розгортання історико-історіографічного процесу у «довгому ХІХ ст.» на певній території⁵.

У другу групу входять праці, які присвячені розгляду становлення університетської системи освіти в Російській імперії, умовам її функціонування, а також університетській політиці⁶. Якщо в радянські часи університетська політика уряду оцінювалася однозначно негативно, то сучасні дослідники намагаються на основі аналізу не стільки мети, скільки наслідків урядових заходів з'ясувати механізми впливу урядової політики на університетську науку та освіту. При цьому визнання того факту, що на них рівною мірою впливали запити суспільства та ідейний клімат епохи дозволяє сучасним дослідникам уявити зовнішні чинники розвитку університетської науки та освіти як певної соціокультурної системи.

До третьої групи відносимо праці, у яких йдеться про шляхи розбудови історичної освіти, процеси її професіоналізації, в тому

⁴История исторического знания : пособие для вузов / Л. П. Репина, В. В. Зверева, М. Ю. Парамонова. – М. : Дрофа, 2004. – 288 с.; Савельева И. М. Знание о прошлом: теория и история: в 2 т. / И. М. Савельева, А. В. Полетаев. – СПб. : Наука, 2003–2006.; Стельмах С. Исторична наука в Україні епохи класичного історизму ХІХ – початок ХХ століття / С. Стельмах. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2005. – 373 с.

⁵Нечухрин А. Н. Теоретико-методологические основы российской позитивистской историографии (80-е гг. ХІХ в. – 1917) / А. Н. Нечухрин. – Прогно : ГРГУ, 2003. – 349 с.; Богданина О. М. Позитивизм в історичній науці в Україні (60-ті рр. ХІХ – 20-ті рр. ХХ ст.) / О. М. Богданина. – Х. : Вид-во Віровець А. П. «Алостроф», 2010. – 480 с.; Ковальчук О. О. Українське історичне джерелознавство доби романтизму / О. О. Ковальчук. – К. : Ін-т укр. археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України, 2011. – 323 с.; Woolf D. A Global History of History / D. Woolf. – Cambridge : Cambridge university press, 2011. – 568 p.

⁶Иконников В. С. Русские университеты в связи с ходом общественного образования / В. С. Иконников // Вестник Европы. – 1876. – № 10. – С. 495–550; Рождественский С. В. Историческое обозрение и деятельность Министерства народного просвещения. 1802–1902 / С. В. Рождественский. – СПб. : Изд-во Министерства нар. просвещ. 1902. – 785 с.; Зимонова Р. Г. Русские университеты на путях реформы: шестидесяте годы ХІХ века / Р. Г. Зимонова. – М. : Наука, 1993. – 272 с.; Чесноков В. И. Движение «за разделение историко-филологического факультета» и начало специализации университетского исторического образования в 50–70-е гг. ХІХ века / В. И. Чесноков // Российские университеты в ХІХ – начале ХХ века. : сбст. – Воронеж, 1993. – С. 70–88.; Петров Ф. А. Формирование системы университетского образования в России : в 4 т. / Ф. А. Петров. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 2002–2003.; Посохов С. І. Образи університетів Російської імперії другої половини ХІХ – початку ХХ ст. в публіцистиці та історіографії / С. І. Посохов. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2006. – 368 с.; Андреев А. Ю. Российские университеты ХVІІІ – первой половины ХХ века в контексте университетской истории Европы / А. Ю. Андреев. – М. : Знак, 2009. – 640 с.

числі до цієї групи належать й спеціальні дослідження, які присвячені розвитку історіографічних знань у Харківському університеті:

а) загальні роботи з історії Харківського університету⁷ та роботи, які присвячені окремим підрозділам університету⁸. При цьому треба відзначити, що для сучасних досліджень характерна поглиблена увага саме до історії окремих інституцій;

б) праці, які безпосередньо стосуються питання розвитку історіографії в Харківському університеті. Фактично мова йде про декілька праць. Перш за все, згадаємо оглядову роботу, яка присвячена розвитку історіографічних та джерелознавчих досліджень в Харківському університеті⁹. Також проблеми викладання історіографічних курсів знайшли висвітлення у статті воронезьких науковців «К вопросу о преподавании историографии в университетах дореволюционной России»¹⁰. Цінність цієї праці саме в тому, що в ній розвиток історіографії як навчальної дисципліни в університетах Російської імперії представлений у порівняльній перспективі. Окремі питання розвитку історіографічних наукових досліджень у Харківському університеті стали предметом дисертаційного

⁷Багалій Д. І. Вибрані праці. Т. 3–4. Опыт истории Харьковского университета (по неизданным материалам). Ч.1–2. / Д. І. Багалій. – Х. : НУА, 2004–2005.; Краткий очерк истории Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805–1905) / сост. Д. И. Багаев, Н. В. Сумшовым, В. П. Бузескулом. – Х. : Тип. Адольфа Дарре, 1906. – 325 с.; Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна за 200 років / В. С. Базров, В. М. Духопельників, Б. П. Зайцев та ін. – Х. : Фолио, 2004. – 750 с.

⁸Редин Е. К. Ученая деятельность Историко-филологического общества при Харьковском университете за первые 25 лет его существования / Е. К. Редин // Сборник Харьковского историко-филологического общества. – Х., 1905. – Т. 14. – С. 29–41.; Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805–1905). – Х. : Тип. А. Дарре, 1908. – 558 с.; Богданина О. М. Деяльність Харківської науково-дослідної кафедри історії української культури імені академіка Д. І. Багалія (1921–1934 рр.) / О. М. Богданина. – Х., 1994. – 196 с.; Парфименко А. Ю. Страницы истории студенческой науки в Харьковском университете / А. Ю. Парфименко, С. И. Посохов. – Х. : НМЦ «МД», 2002. – 116 с.; Кафедра истории России Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина: исторический очерк / В. М. Духопельников, Ю. П. Волосник, В. В. Лантух [и др.]. – Х. : Изд-во Харьк. ун-та, 2007. – 86 с. та ін.

⁹Каплин А. Д. Историкографические и источнонаучные исследования в Харьковском университете / А. Д. Каплин, С. М. Кудетко, И. Л. Шерман // Вестник Харьковского университета. Историческая наука в Харьковском университете. – 1991. – № 357 / История. – Вып. 24. – С. 131–136.

¹⁰Аленов С. Г. К вопросу о преподавании историографии в университетах дореволюционной России / С. Г. Аленов, М. С. Матвеева, В. И. Чесноков // Проблемы истории отечественной исторической науки. – Воронеж, 1981. – С. 117–135.

дослідження Ф. Н. Ахмідієва «Изучение европейской историографии в России во второй половине XIX – начале XX века», бо саме харківські історики – представники кафедри загальної історії, стали одними із фундаторів історіографічних студій у галузі західноєвропейської історіографії¹¹.

в) праці біографічного характеру, в яких досліджується історіографічна творчість істориків Харківського університету. Довгий час такі сюжети були тільки частиною історико-біографічних нарисів¹². В пострадянській науці потреби всебічного аналізу наукової спадщини дореволюційних істориків, а також збагачення уявлень про різноманіття дисциплінарного репертуару їхніх наукових пошуків призвели до зростання уваги як до історіософських поглядів та методологічних підходів видатних істориків Харківського університету, так і до їхньої історіографічної творчості, що відбилосся у появі спеціальних робіт, присвячених цій тематиці¹³.

Четверту групу складають праці, в яких висвітлюються питання розвитку історичної освіти, в тому числі й історіографічної її

¹¹ Ахмидиев Ф. Н. Изучение европейской историографии в России во второй половине XIX – начале XX вв. : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. ист. наук. : спец. 07.00.09 «Историография и источниковедение» / Ф. Н. Ахмидиев. – Казань, 1987. – 18 с.

¹² Пакуль Н. М. В. П. Бузескул как историк / Н. М. Пакуль // Научные записки науч.-исслед. кафедр истории европейской культуры. – Х., 1929. – Вып. 3. – С. 11–24; Калущька Л. П. Академик В. П. Бузескул – историк средних веков / Л. П. Калущька, Г. В. Фришман // Вестник Харьковского университета. – 1967. – № 22. : История. – С. 84–93.; Киреева Р. А. Первые шаги В. С. Иконникова в историографии / Р. А. Киреева // Проблемы истории общественно-политической мысли и историографии. – М., 1976. – С. 330–337.; Крюков А. В. И. И. Срезневский как историк : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. ист. наук. : спец. 07.00.09 «Историография и источниковедение» / А. В. Крюков. – К., 1977. – 24 с.; Голубкин Ю. А. М. Н. Петров как историк / Ю. А. Голубкин, О. Н. Могилка // Вестник Харьковского государственного университета. – 1988 : История. – Вып. 316. – С. 25–31. та ін.

¹³ Кравченко В. В. Передмова / В. В. Кравченко // Багалій Д. І. Вибрані праці : у 6 т. Т. 2 : Джерелознавство та історіографія історії України / Д. І. Багалій. – Х., 2001. – С. 5–28.; Кеда М. М. Петров і його нарис новітньої європейської історіографії / Марина Кеда // Сіверянський літопис. – 2003. – № 1. – С. 125–131.; Кадеєв В. І. Видатний історик і історіограф Звладислав Петрович Бузескул / В. І. Кадеєв // Реабілітовані історією. Харківська область. – К.; Харків, 2005. – С. 104–112.; Тункина И. В. Академик В. П. Бузескул и судьба его книги «Всеобщая история и ее представители в России в XIX и начале XX века» / И. В. Тункина // Бузескул В. П. Всеобщая история и ее представители в России в XIX и начале XX века. – М., 2008. – С. 11–41.; Маркевич М. Постаєт Володимира Антоновича в історіографічній рефлексії Дмитра Багалія / М. Маркевич // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобиць, 2012. – Вып. 16. – С. 251–260.; Куделько С. М. Е. К. Редін як історіограф / С. М. Куделько, Р. І. Філіщенко // Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. – 2008. – № 816 : Історія. Вып. 40. – С. 214–223.

складової в інших університетах Російської імперії, а також питання історіографічної творчості дореволюційних істориків¹⁴. Здебільшого ці праці були залучені з метою здійснення порівнянь.

Таким чином, в основу дослідження покладено широке коло праць, у яких аналізується розвиток історичної освіти як в цілому в рамках університетської системи Російської імперії, так і зокрема в Харківському університеті, з'ясовуються особливості урядової університетської політики, а також досліджується історіографічна спадщина провідних істориків Харківського університету. Проте аналіз літератури доводить, що в плані розгляду становлення історіографії як дисципліни в стінах імператорського Харківського університету до сьогодні було зроблено небагато. Фактично мова йде лише про декілька робіт оглядового характеру. Таким чином, комплексний аналіз процесу дисциплінації історіографії в імператорському Харківському університеті, який би надав можливість з'ясувати регіональний зріз багатоаспектного процесу розвитку історіографічного знання, залишається актуальним науковим завданням.

¹⁴ Киреева Р. А. К. Н. Бестужев-Рюмин и историческая наука второй половины XIX в. / Р. А. Киреева. – М. : Наука, 1990. – 269 с.; Киреева Р. А. Неспубликованные труды А. С. Лапко-Данилевского по русской историографии / Р. А. Киреева // История и историки : Историографический ежегодник. – 1978. – М., 1983. – С. 214–233.; Афоношкина А. В. Изучение и преподавание новой истории в университетах России во второй четверти XIX века / А. В. Афоношкина. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 2003. – 190 с.; Астафьев В. В. Изучение и преподавание отечественной истории в Казанском университете / В. В. Астафьев, Д. М. Галушнина, С. Ю. Малышева, А. А. Сальникова. – Казань : Изд-во Казанск. ун-та, 2003. – 180 с.; Клян О. Володимир Антонович: історик й організатор «Київської історичної школи» / О. Клян. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – 492 с.; Попова Т. Н. Историография в лицах, проблемах, дисциплинах: Из истории Новороссийского университета / Т. Н. Попова. – Одесса : Астропринт, 2007. – 536 с. та ін.

В основу книги покладено рукопис кандидатської дисертації, яка була захищена у травні 2014 р. Дисертація та монографія стала результатом спільної творчої співпраці з науковим керівником професором Сергієм Івановичем Посоховим. Висловлюю подяку співробітникам кафедри історіографії, джерелознавства та археології Харківського національного університета, які зауваженнями та настановами допомагали у написанні роботи. Особливу вдячність висловлюю рецензентам за увагу та цінні поради.

Окремо хотілося б відзначити допомогу, яку надали при зборі матеріалу працівники архівів та бібліотек, особливо Центральної наукової бібліотеки ХНУ імені В. Н. Каразіна.

Висловлюю вдячність В. В. Петровському за фінансову підтримку видання монографії.

Дякую за допомогу у підготовці книги до друку М. В. Гречишкіній, працівникам та директору видавництва Харківського національного університету І. М. Дончик.

Харків, червень 2014 р.